

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ

У статті розглядається проблема вивчення літературного краєзнавства в загальноосвітній школі, пропонуються шляхи її вирішення в контексті сучасних освітніх завдань

На літературний процес останнього десятиліття вплинули кардинальні суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні. Це і проголошення незалежності, і початок формування української держави, і зміни в системі освіти національної школи. Сьогодні "активізуються естетичні пошуки, утверджується розкутість художнього мислення, інтеграція у світовий літературний процес із його філософсько-естетичним розмаїттям. Художня свідомість сучасного письменства зазнає глобальних змін та переорієнтації, відбувається переоцінка життєвих та естетичних цінностей – зрештою, завершується ще одна літературна епоха і на наших очах постає і формується нова якість художнього слова" [1:44].

Великі освітні, розвиваючі та виховні можливості для формування молодого людини має саме шкільний предмет – література. Сьогодні викладання у школі мистецтва слова потребує нових підходів. Вони повинні ґрунтуватись, як зазначає Б. Степанишин, "на загальній концепції літературної освіти, себто на філософських, історичних, культурологічних, народознавчих, соціологічних, етичних, психологічних, літературознавчих, естетичних і мовних засадах" [2:44]. Окрім того, на сучасному етапі розвитку освіти перед вивченням літератури в школі ставляться завдання, які висвітлені в Концепції літературної освіти. Серед них виокремимо такі: "утвердження естетичної функції мистецтва слова; оволодіння змістом української літератури, усвідомлення її місця серед інших національних літератур; формування читацьких навичок школярів; сприяння розвитку естетичних смаків учнів, розуміння ними специфіки художньої літератури як виду мистецтва, особливостей творів різних напрямків, жанрів, стилів, авторів..." [3:4]. Як бачимо, засвоєння літератури в школі передбачає також розвиток естетичних смаків, які по відношенню до мистецтва вважаються художніми смаками. І саме література рідного краю відіграє важливу роль у формуванні художніх смаків учнів. Однак вивчення шкільної практики говорить про те, що великі формуючі можливості літературного краєзнавства не достатньо використані основною школою. Вчителі звертаються до літературно-краєзнавчих матеріалів, але епізодично, безсистемно. Через це і отримують малоефективні результати.

Відвідування уроків, позакласних заходів, бесіди з учителями, анкетування дозволяють уточнити, як учителі усвідомлюють пізнавальні, емоційно-розвиваючі, творчі потенції літературного краєзнавства, його можливості як джерела формування художніх смаків учнів. І в першу чергу слід відзначити, що переважає погляд на літературне краєзнавство як на другорядний матеріал. В основному вчителі усвідомлюють його пізнавальні можливості, ставляться як до джерела знань про минуле; погоджуються, що використання літературно-краєзнавчих матеріалів зміцнює патріотичні почуття, національну самосвідомість. І лише деякі аспекти літературної, культурної історії краю усвідомлюються також в їх формуючих можливостях.

Шкільна практика засвідчує, що використання літературно-краєзнавчих матеріалів як засобу формування художніх смаків учнів не відповідає потребам часу, що робить суттєвими пошуки шляхів практичної реалізації формуючих можливостей літературного краєзнавства. Тому варто більше уваги приділити методиці літературно-краєзнавчої роботи в школі як засобу формування художніх смаків учнів. Сьогодні словесник не може обмежитись проведенням тільки одних уроків літератури рідного краю, на які програма виділяє 2 години в семестр, що, на нашу думку, зовсім недостатньо. Адже кожен куточок нашої країни має таку багату літературну географію. Тому вчителям-словесникам, окрім виділених спеціальних годин на літературу рідного краю, варто частіше вводити елементи краєзнавства на уроки літератури, застосовувати різні форми, методи і прийоми краєзнавчої роботи в позакласних заходах. Адже вчитель-словесник наділений особливою місією – вносити культуру в навколишній світ, виявляти духовні потреби учнів, розвивати їх творчі здібності, художні смаки засобами літератури і мистецтва в цілому. І саме література рідного краю є одним із найефективніших засобів формування літературних уподобань та художніх смаків. Це і найкращий засіб патріотичного виховання, засіб поглиблення знань з літератури і розвитку пізнавальних інтересів учнів. "Людина бачить і уявляє батьківщину крізь призму сприймання найдорожчих для неї місць. Батьківщина починається там, де народився, де пройшли дитячі роки, де живуть близькі, рідні, знайомі" [4:15]. Тому в процесі національного виховання особливо важливе значення має краєзнавчий матеріал, який поглиблює інтерес до знань, допомагає краще зрозуміти певну історичну епоху, зміцнює любов до свого краю, до України.

Але, як зазначено вище, хоч і виділені спеціальні години на літературу рідного краю у шкільній програмі, все ж питання теорії і практики шкільного літературного краєзнавства потребує ще досконалого вивчення і, зрозуміло, висвітлення у методичній науці. Тому є потреба науково обґрунтувати доцільність вивчення літератури рідного краю саме як засобу формування художніх смаків учнів, а також допомогти вчителям-словесникам знайти найбільш ефективні шляхи, які зроблять літературне краєзнавство цікавим і корисним. Якими б досконалими не були шкільні програми, вони не можуть охопити всю літературну творчість кожного куточка України. Тому, на нашу думку, необхідно сьогодні проводити літературно-краєзнавчу роботу в школі у трьох напрямках:

а) на окремих уроках літератури рідного краю, які потребують спеціальної підготовки, пов'язаної з пошуком краєзнавчих матеріалів і на які програма виділяє окремі години;

б) на уроках літератури, де учні отримують елементи літературно-краєзнавчих знань у зв'язку з програмовим матеріалом (головне завдання на такому уроці – повідомити дані про письменника, пов'язаного з рідним краєм, чи події з його творів, які відбувалися у рідному краї);

в) в позакласній роботі, застосовуючи різні форми, методи і прийоми проведення позакласних заходів: вивчення літературної географії краю; виготовлення альбомів; зустрічі з людьми, які знали письменників, запис їхніх спогадів; зустрічі з самими письменниками; екскурсії в музеї; походи пам'ятними літературними місцями рідного краю; літературні вечори; записи фольклору тощо.

Саме поєднання цих трьох напрямків, у яких має вестися літературно-краєзнавча робота, є однією з важливих особливостей розвитку шкільного літературного краєзнавства сьогодні і забезпечує створення цілісної системи у заняттях. Цікаві місцеві факти з життя письменників мають важливе значення для учнів, бо стосуються їхнього оточення, тому розвивають пізнавальний інтерес, літературні здібності, а отже сприяють естетичному сприйманню дійсності, краси природи, творів мистецтва і художньої літератури. Чим більше учні знайомляться із змальованими автором життєвими подіями, які стосуються рідних місць, тим краще сприймають художні твори і розвивають свої художні смаки.

Багато тут залежить від майстерності учителя-словесника. Як вважає дослідниця А.В. Лисенко, основними структурними елементами діяльності вчителя на уроках літератури рідного краю є:

"1. Укладання програм і планів навчально-виховного процесу з літератури рідного краю на основі усвідомлення дидактичних основ викладання літератури рідного краю. 2. Здійснення навчально-виховного процесу з літератури рідного краю на основі глибокого знання його змісту та методики викладання. 3. Регулювання власної педагогічної діяльності завдяки вмінню мобілізувати інтерес до регіональної словесності та організувати і координувати діяльність учнів" [5:24].

Таким чином, основною вимогою, що постає перед вивченням літератури, є вивчення її в єдності загальнолюдських, національних і місцевих виявів, що дозволяє в окремому бачити вияви загального, а загальне осмислювати з погляду його конкретного значення. Під час вивчення біографії та творчості письменника з рідного краю в учнів формуються почуття національної гідності, патріотизму, любові до землі, на якій народилися і вирости. Допомогти формувати такі почуття може літературне краєзнавство, яке є джерелом національного самоусвідомлення, виразником історичного буття народу, оскільки розкриває риси характеру українців, відображає звичаї, традиції в певному регіоні України, боротьбу за збереження своєї ідентичності.

*****

1. Білоус П.В. Сучасна проза Житомирщини // Поліський дивосвіт. – Ч.1. – Житомир, 2000. - С. 441-447.
2. Степанишин Б.І. Нові підходи до викладання української літератури // Дивослово. – 1995. - № 1. – С. 44-46.
3. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі. – 2002. - № 1. – С. 2-13.
4. Пасічник С.А. Літературне краєзнавство в школі. – К.: Рад.школа, 1965. – 136 с.
5. Лисенко А.В. Методика використання літературного краєзнавства в системі підвищення кваліфікації вчителів-словесників. – Дис. ... канд. пед.наук. – К., 2002. – 220 с.

Матеріал надійшов до редакції 6.02.2004 р.

Башмановская Л.А. Литература родного края в контексте современных задач образования.

В статье рассматривается проблема изучения литературного краеведения в общеобразовательной школе, предлагаются пути ее решения в контексте современных образовательных задач.

Bashmanovskaya L.A. The Importance of Study of the Literature of Native Land in the Context of Present-Day Educational Agenda.

The article deals with the issue of teaching literary heritage of native land in secondary schools and offers ways of its handling in the context of present-day educational agenda.